

Program ZORA - najpogostejša vprašanja žensk z odgovori

M. Florjančič, M. Uršič Vrščaj in M. Primic Žakelj

Uvod

Državni presejalni program za zgodnje odkrivanje predrakavih sprememb materničnega vratu (ZORA) v organizirani obliki v Sloveniji deluje od leta 2003. Pred tem je potekala pilotna študija v ljubljanski in obalni regiji. V tem času je bil na Onkološkem inštitutu ustanovljen tudi Register ZORA s koordinacijskim centrom, zadolženim za:

- vabljenje za ginekologa še neopredeljenih žensk in tistih opredeljenih, ki več kot štiri leta nimajo zabeleženega izvida BMV v Registru ZORA,
- skrb za kakovostno bazo podatkov,
- koordinacijo dela z zunanjimi sodelavci,
- izdelavo analiz, promocijo in izvajanje programa.

Ena pomembnejših nalog je tudi sodelovanje z uporabnicami – ženskami in dekleti, ki svoja vprašanja naslavljajo na Register po telefonu ali elektronski pošti.

Glede na to, da imamo do danes v Registru ZORA evidentiranih že 2.200.786 izvidov pri 626.118 ženskah, je razumljivo, da se je v vseh teh letih pojavilo kar veliko vprašanj. Predvidevamo, da kljub spletni strani programa ZORA, zgibankam in drugim promocijskim akcijam ostaja še nekaj vprašanj, ki se pojavljajo vedno znova (slika 1). Za lažje razumevanje in kot pomoč pri podajanju odgovorov smo sodelavke pri programu pripravile seznam najpogostejših vprašanj in odgovorov. Vprašanja lahko razdelimo na več sklopov, na katera odgovarjamo medicinski sestri, zdravnica specialistka ginekologije in zdravnica specialistka javnega zdravja (slika 2). Včasih nam pri odgovoru pomagajo tudi ustrezne službe na Ministrstvu za zdravje in Zavodu za zdravstveno zavarovanje.

Vsebinski sklopi najpogostejših vprašanj z odgovori

Vsebinske sklope najpogostejših vprašanj lahko razdelimo na naslednje točke (slika 3):

Sklop I: Vprašanja, povezana s spolnostjo in prvim ginekološkim pregledom.

Sklop II: Vprašanja, povezana s spolno prenosljivimi boleznimi, predvsem okužbo s HPV.

Sklop III: Vprašanja, povezana z vabljenjem na pregled.

Sklop IV: Vprašanja, povezana z naročanjem na pregled in

odvzemom brisa materničnega vratu.

Sklop V: Pritožbe zaradi čakalnih vrst in organizacije dela v ambulantah.

I. Vprašanja, povezana s spolnostjo, spolno prenosljivimi boleznimi, prvim ginekološkim pregledom

1. Ali moram na pregled, čeprav še nisem imela spolnih odnosov oz. jih imam le nekajkrat na leto?

Če še niste imeli spolnih odnosov, sta zaradi zoženega vhoda v nožnico natančen pregled materničnega ustja in kakovosten odvzem citološkega brisa neizvedljiva. Za pravilno oceno brisa materničnega vratu pa sta natančen pregled materničnega ustja in kakovosten odvzem citološkega brisa ključnega pomena.

V primeru redkih spolnih odnosov so ginekološki pregledi in odvzemi brisov materničnega vratu vsekakor potrebni in priporočljivi. Pogosto namreč pride do okužbe s humanimi virusi papiloma (HPV) že pri prvem spolnem odnosu. Okužbe z visokorizičnimi HPV lahko čez več let povzročajo predrakave spremembe in raka materničnega vratu, tudi v primeru redkih spolnih odnosov. Pri številnih spolnih partnerjih je tveganje za okužbo s HPV večje, zato je tudi nevarnost za raka materničnega vratu povečana. Brise materničnega vratu je zato treba ponavljati na tri leta, vendar šele po dveh normalnih brisih v zaporedju enega leta.

2. Ali lahko dobim raka, če še nisem spolno aktivna?

Predrakave spremembe in rak materničnega vratu povzročajo visokorizični humani virusi papiloma (ali na kratko HPV), s katerimi se je mogoče okužiti pri spolnih odnosih.

Ker še niste imeli spolnih odnosov, je verjetnost za okužbo minimalna, s tem pa je

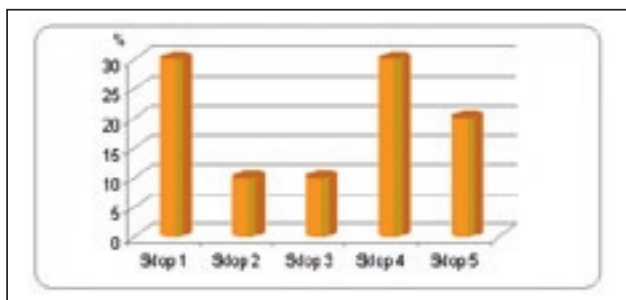
tudi minimalno tveganja za nastanek raka materničnega vratu. Prav zato priporočamo, da se jemanje brisov materničnega vratu začne šele po začetku spolnih odnosov. Z odvzemom brisa materničnega vratu namreč odkrivamo spremembe celic materničnega vratu, ki jih povzročajo HPV. Pri ženskah, ki še niso imele spolnih odnosov, je kakovosten odvzem brisa materničnega vratu nemogoč.

Slika 1. Prva stran zgibanke Programa ZORA.

Slika 2. Udeleženci komunikacije z ženskami.

Slika 3. Odstotek vprašanj, ki jih ženske naslavljajo na program ZORA po sklopih. Odstopata sklopa, ki se nanašata na vprašanja, povezana s spolnostjo in prvim ginekološkim pregledom (sklop I) ali z naročanjem na pregled in odvzemom brisa materničnega vratu (sklop IV).

II. Vprašanja, povezana s spolno prenosljivimi boleznimi, predvsem z okužbo s HPV

1. Ali lahko dobijo raka tudi istospolno usmerjene ženske? Je pregled obvezen tudi zanje?

Tudi istospolno usmerjene ženske lahko dobijo raka materničnega vratu, saj se okužba s HPV prenaša pri različnih oblikah spolnih odnosov (vaginalnih, analnih, oralnih). Ginekološki pregled je prav tako obvezen oz. enako priporočljiv kot za vse druge spolno aktivne ženske.

2. Ali lahko pride do okužbe s HPV tudi pri analnih spolnih odnosih?

Da, tudi pri analnih spolnih odnosih lahko pride do okužbe s HPV, saj se HPV nahajajo na celotnem t. i. anogenitalnem območju, to je okrog zunanjega spolovila in anusa oz. zadnjika, tako pri ženski kot pri moškem. Znan je podatek, da prav visokorizični HPV pri ženskah ali moških povzročajo več kot polovico raka anusa.

3. Ali lahko dobim raka materničnega vratu tudi po cepljenju proti HPV?

Da, vendar pa je glede na dosedanje izsledke raziskav po cepljenju tveganje za nastanek hujših predrakavih sprememb materničnega vratu in s tem raka materničnega vratu zmanjšano za 70 %. Ker nobeno od cepiv ne ščiti pred vsemi HPV, ki – čeprav redkeje – povzročajo raka materničnega vratu, so še naprej potrebni redni ginekološki pregledi in odvzemi brisov materničnega vratu.

III. Vprašanja, povezana z vabljenjem na pregled

1. Ali morajo na pregled tudi ženske s posebnimi potrebami

(invalidke, varovanke doma za ostarele)? Kateri ginekolog jih lahko sprejme?

Vsekakor posebne potrebe niso omejitve, zaradi katerih bi bilo treba odstopati od sprejetih priporočil, ki veljajo za vse slovenske ženske. Za spolno neaktivne ženske s posebnimi potrebami veljajo enaka pravila kot za druge spolno neaktivne ženske. Spolno aktivne ženske morajo hoditi na redne ginekološke preglede ne glede na posebne potrebe. Tiste, pri katerih so se pojavile težave, morajo na ginekološki pregled takoj, ne glede na posebne potrebe. Ob naročilu na pregled naj sestro opozorijo na morebitne omejitve v gibanju oz. druge težave. Tudi ženske s posebnimi potrebami se lahko naročijo pri katerem koli ginekologu, ki ga najdejo na seznamu ginekologov z naslovi, telefonskimi številkami, čakalno dobo in časom naročanja na naši spletni strani <http://www.onko-i.si/zora/>.

2. Odstranili so mi maternico, sedaj pa sem prejela vabilo za ginekološki pregled. Ali mi lahko odvzamejo BMV?

Če ste dobili vabilo DP ZORA in je bila pri vas maternica odstranjena v celoti (brez prisotnih predrakavih sprememb materničnega vratu), potem pregleda zaradi odvzema citološkega brisa ne potrebujete več, ker je bil z maternico odstranjen tudi maternični vrat.

Prosil bi, da nam pisni odgovor vseeno pošljete, ker nam služi kot dokument. V prihodnje vam torej ne bomo več pošiljali vabil na preventivni ginekološki pregled. Na ginekološki pregled pa morate takoj, če bi se pojavile kakršne koli ginekološke težave, prav tako je dobro, da greste na pregled, če ste imeli v preteklosti bolezenske spremembe rodil in so vam zato še naprej priporočili preglede.

Podrobnejše nasvete vam bo najlažje dal vaš ginekolog ali ginekologinja, saj vas najbolje pozna.

3. Prejšnji mesec sem bila na pregledu pri ginekologu, sedaj pa sem dobila vabilo na pregled. Ali je kaj narobe z mojim zdravjem?

Razumljivo je, da se izvidi brisov materničnega vratu iz vse Slovenije v Registru ZORA zbirajo z manjšo zamudo, zato včasih na pregled povabimo tudi ženske, ki so jim bris odvzeli pred kratkim. Opravičujemo se vam, da smo vas v skrbi za vaše zdravje nehote vznemirili.

4. Izgubila sem vabilo na preventivni pregled z odvzemom brisa materničnega vratu. Kaj sedaj?

Pišite nam na elektronski naslov zora@onko-i.si ali pa pokličite na telefonsko številko (01) 58 79 575. Poslali vam bomo novo vabilo.

5. Ali moram doplačati preventivni pregled, če sem prejela vabilo?

Oseba z urejenim osnovnim zdravstvenim zavarovanjem je upravičena do brezplačnega preventivnega ginekološkega pregleda, če ga opravi v javnem zdravstvenem zavodu oz. pri zasebniku s koncesijo in po trenutno veljavnih smernicah. Če želite še kakšno dodatno preiskavo, jo boste morali doplačati. Več informacij o tem lahko poiščete na <http://www.zzsz.si/> in na <http://www.onko-i.si/zora/>.

IV. Vprašanja, povezana z naročanjem na pregled in odvzemom brisa materničnega vratu

1. Kaj pomeni izvid C4?

Izvid C pomeni, da je bris ocenjen kot patološki, 4 pa je

samo šifra, ki jo uporabljamo za računalniško evidenco in pomeni vrsto patoloških sprememb. Ker številke ne ustrezajo temu, kako hude so spremembe, je prav, da vam ginekolog z besedami opiše, za kakšne vrste sprememb gre pri vas. Ginekolog žensko s patološkim izvidom povabi na ponovni pregled z odvzemom brisa materničnega vratu, morebiti tudi (po dveh ponavljajočih se začetno patoloških izvidih) na dodatno preiskavo (kolposkopija) z odvzemom delčka tkiva, ki ji pravimo biopsija. Več informacij dobite na <http://www.onko-i.si/zora/>.

2. Kje lahko izvem, kdo je pregledal moj bris?

Vse informacije, ki se nanašajo na izvid vašega brisa, lahko izveste od ginekologa oz. ginekologinje, ki vam je bris odvezel. Svetujemo vam, da se natančno pozanimате, kakšen je bil izvid vašega brisa, saj boste tako lažje razumeli, kdaj in zakaj morate znova na pregled in ne nazadnje boste pozornejši na morebitne ginekološke težave, če se bodo seveda pojavile.

3. Ali lahko izberem ginekologa po želji, čeprav dela v drugem mestu?

Seveda. Seznam ginekologov z naslovi, telefonskimi številkami, čakalno dobo in časom naročanja najdete na naši spletni strani <http://www.onko-i.si/zora/>.

4. Kje se lahko naročim, če začasno živim v drugi regiji?

Lahko se naročite pri katerem koli ginekologu, ki ga najdete na seznamu ginekologov z naslovi, telefonskimi številkami, čakalno dobo in časom naročanja na naši spletni strani <http://www.onko-i.si/zora/>. Seveda morate ob tem spremeniti svojega izbranega ginekologa, saj velja, da ZZS povrne stroške pregleda le, če je opravljen pri izbranem ginekologu.

V. Pritožbe glede čakalnih vrst in organizacije dela v ambulantah

1. V dispanzerju z vašega seznama se nisem mogla naročiti, ker imajo že preveč opredeljenih žensk. Kaj mi svetujete? Svetujemo vam, da se povprašate pri drugem ginekologu s seznama (<http://www.onko-i.si/zora/>). Morebitne težave pri

naročanju nam lahko sporočite na elektronski naslov zora@onko-i.si oz. nas pokličete na telefonsko številko (01) 58 79 575.

2. Čakalna doba je v resnici precej daljša, kot je objavljena na seznamu, ki sem ga prejela po pošti.

Čakalne dobe, objavljene na seznamu, so uradne čakalne dobe, ki bi jih morali izvajalci upoštevati.

Prosimo vas, da nam morebitna neskladja sporočite na elektronski naslov zora@onko-i.si oz. nas pokličete na telefonsko številko (01) 58 79 575. Vprašanje lahko pošljete tudi na Zavod za zdravstveno zavarovanje (<http://www.zzzs.si/zzzs/imenik.nsf/KliciPortala/250000>).

Sklep

Državni presejalni program za zgodnje odkrivanje predrakavih sprememb materničnega vratu (ZORA) v Sloveniji v organizirani obliki deluje od leta 2003. Glede na to, da imamo v Registru ZORA evidentiranih že 2.200.786 izvidov pri 626.118 ženskah, je razumljivo, da se ženske s svojimi vprašanji in stiskami pogosto obračajo na Register ZORA. Seveda vprašanja postavljajo tudi ginekologom in medicinskim sestram v ginekoloških dispanzerjih. V procesu izobraževanja žensk torej sodeluje veliko zdravstvenega osebja, ki se mora za svoje kakovostno delo stalno izobraževati. Ustrezno prosvetljena ženska bo obiskala ginekologa še preden se pojavijo težave, že v okviru preventivnega pregleda ali pa vsaj takoj, ko bo začutila prve spremembe v svojem telesu. Pri tej odločitvi jo bo gotovo spodbudila prijazna sogovornica s svojimi informacijami, ustrezne čakalne dobe in prijazen ginekolog oz. ginekologinja. Zagotovo tudi prijazno in ustrezno izobraženo zdravstveno osebje pripomore k zmanjšanju incidence raka na materničnem vratu oz. odkrivanju zgodnejših predrakavih sprememb na materničnem vratu. Najpogostejšim vprašanjem pa bo treba posvetiti še dodatno pozornost na spletni strani in v dodatnem promocijskem gradivu.

